



---

KONINKLIJKE ZUIDNEDERLANDSE  
MAATSCHAPPIJ VOOR TAAL- EN  
LETTERKUNDE EN GESCHIEDENIS

---

## Honderdtwintig jaar

### « Zuidnederlandse »

door

A. WELKENHUYSEN\*

In twee opzichten was 21 oktober 1989 voor onze Maatschappij een heuglijke dag. Voor het eerst, in heel haar geschiedenis, zette toen onze vereniging een interdisciplinair colloquium op rond één groot thema. Dit volume van de *Handelingen* rapporteert daarover uitvoerig. Maar ook in de algemene statutaire vergadering van die dag werd een belangrijke beslissing genomen: een nieuwe redactie van de Statuten van de Maatschappij werd besproken en goedgekeurd. Vanaf het werkjaar 1990 gelden dus de herziene Statuten, zoals ze ter afsluiting van dit boekdeel staan afgedrukt.

Van deze gelegenheid maak ik gaarne gebruik, met instemming van de collega's bestuursleden, om wat informatie over "honderdtwintig jaar Zuidnederlandse" in een notedop voor te stellen. Mijn bijdrage, die net op het einde van mijn driejarig voorzittersmandaat in druk verschijnt, moge dan ook een hulde zijn aan de wakkere bestuursgroep die mij heeft omringd, én aan alle trouwe leden van de Maatschappij.

In enkele bladzijden wil ik de belangrijkste etappes in de geschiedenis van onze vereniging in herinnering brengen.

Een echte geschiedenis van de Zuidnederlandse, gebaseerd op systematisch onderzoek van alle beschikbare bronnen, moet nog geschreven worden. Drie nuttige "bouwstenen" voor zulk een geschiedenis werden in een relatief ver verleden reeds aangebracht: in 1910 door de tweede secretaris van de Maatschappij Jan Bols<sup>1</sup>, in 1933 door de toenmalige voorzitter Jozef Salsmans<sup>2</sup>, in 1949 door de toenmalige secretaris Cyriel De Baere<sup>3</sup>. Sedert 1949 brengen de gedrukte *Handelingen* van de Maatschappij jaarlijks verslag uit over haar werkzaamheden, maar globale

---

\* Dit is een enigszins aangepaste en ingekorte versie van A. Welkenhuysen, "Honderdtwintig jaar Zuidnederlandse", in *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij...*, 43 (1989), p. 427-437.

<sup>1</sup> "Schets eener Geschiedenis der Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde, van 1870 tot 1910", in *Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde* (1910), p. 979-1020.

<sup>2</sup> "De Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde... (1870-1932)", in *Verslagen en mededeelingen der Koninklijke Vlaamsche Academie voor Taal- en Letterkunde* (1933), p. 29-42.

<sup>3</sup> "De Zuidnederlandse Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis", in *Handelingen van de Zuidnederlandse Maatschappij...*, 3 (1948-1949), p. 1-15.

historische overzichten zijn er niet meer gepubliceerd, al werden in een drietal bijdragen n.a.v. de honderdste verjaardag van de Maatschappij (1970) verscheidene nuttige gegevens verwerkt.<sup>4</sup> Wat hier volgt zijn de belangrijkste data en feiten uit 120 jaar geschiedenis, naar best verrnogen op een rijtje gezet.

1870-1919

Op 6 februari 1870 werd te Mechelen door 19 aldaar samengekomen Vlaamse “taalminnaars” de *Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde* gesticht. Het “reglementsontwerp”, door de stichtende vergadering goedgekeurd, vermeldde als doel van de Maatschappij: “de studie van het wezen en de geschiedenis der Nederlandsche taal”<sup>5</sup>. Het bestuur werd samengesteld als volgt: voorzitter Prof. J.F.J. Heremans (Gent), ondervoorzitter Prof. P. Willems (Leuven), secretaris-penningmeester T. Roucourt (Mechelen)<sup>6</sup>. Tot erevoorzitter werd verkozen Prof. J.H. Bormans (Luik). De bestuursleden waren na een ambtsperiode van drie jaar herkiesbaar. In feite fungeerden zij *ad vitam* of tot aan hun ontslag. Het maximum aantal leden werd op 50 vastgesteld. Zij moesten in België woonachtig zijn en door een meerderheid van twee derden worden aanvaard.

Mechelen werd de zetel van de Maatschappij. Men vergaderde driemaal per jaar, in een middag- of namiddagsessie, tot in 1894 normaal in Mechelen, vanaf 1895 in Leuven. Uit de historische schetsen van J. Bols en J. Salsmans<sup>7</sup> kan men opmaken dat tot aan het uitbreken van de eerste wereldoorlog (augustus 1914) regelmatig werd vergaderd en dat per vergadering gemiddeld één wetenschappelijk referaat werd gebracht en uitvoerig gediscussieerd. Pas in 1906 en 1908 resp. verschenen de eerste twee afleveringen van de *Handelingen* van de Maatschappij. Hierin werden naast de *Grondslagen* en *Verschillende uitspraken door de Zuidnederlandsche Maatschappij van Taalkunde* sedert hare stichting gedaan ook vijf recente lezingen afgedrukt. Tevoren werden referaten van leden der Maatschappij verspreid in een achttal verschillende periodieken gepubliceerd, uitzonderlijk ook in door de Maatschappij bekostigde brochures.

De contributies van de leden (voor de periode 1870-1914 was het jaarlijks lidgeld onveranderd 10 F) en een onregelmatig toegekende staatssteun (over de 50 jaar gemiddeld 136,5 F) vormden het bescheiden budget van de vereniging. Daarmede werd echter nuttig werk verricht: er werden prijzen uitgeschreven voor het samenstellen van dialectwoordenboeken (in 1874 en 1882) en van een Vlaamse liederenbundel (in 1880), de drie bekroonde werken werden op kosten van de Maatschappij uitgegeven, aan het *Woordenboek der Nederlandsche taal* werd een subsidie toegekend, alsook aan een vijftal literaire en cultuurpolitieke manifestaties<sup>8</sup>.

Ofschoon in de oorspronkelijke formulering van het “reglement” alleen de studie van de Nederlandse taal werd vermeld, waren bij de stichting van de Maatschappij ook enkele

---

<sup>4</sup> Ik bedoel de twee artikelen van Gilbert Degroote, “De Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij honderd jaar”, in *De brug* 15 (1971), p. 17-30, en “De Zuidnederlandse en de culturele toenadering tussen Noord en Zuid”, in *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij...*, 24 (1970), 1, p. xiii-xxv, alsook de korte maar leerrijke bijdrage van Ada Deprez, “Bij het eeuwfeest van de Zuidnederlandse”, in *Ons erfdeel*, 14 (1970-1971), 2, p. 175-177.

<sup>5</sup> Aldus een kort verslag van de vergadering, door een der stichtende leden, Frans de Cort, in *De toekomst* (1870), p. 130-131.

<sup>6</sup> In de periode 1881-1905 zouden de functies van secretaris en penningmeester worden gescheiden, maar van 1905 tot 1921 waren ze opnieuw gekoppeld.

<sup>7</sup> Cf. voetnoten 1 en 2.

<sup>8</sup> Zie de bijdrage van J. Bols (voetnoot 1), p. 1018-1019.

letterkundigen betrokken (Hendrik Conscience, de gebroeders Snieders, Jan van Droogenbroeck e.a.) en traden van lieverlede vele literatoren en literatuurhistorici tot de vereniging toe (Anton Bergmann, Ferdinand Augustijn Snellaert, Pol de Mont, Albrecht Rodenbach, Julius Persijn etc.). Er werden trouwens niet alleen taalkundige, maar ook literairhistorische, bio-bibliografische en zelfs volkskundige onderwerpen behandeld in de studiebijeenkomsten. Zulks verklaart dat in de eerste gedrukte versie van de *Grondslagen* van de Maatschappij, daterend van ten vroegste 1881, haar doel wordt omschreven als “de studie van het wezen en de geschiedenis der Nederlandsche taal en der Nederlandsche letterkunde”<sup>9</sup>. De naam van de Maatschappij blijft echter ongewijzigd, tot in 1923.

De eerste wereldoorlog stelde brutaal een einde aan de werkzaamheden van de vereniging. Pas zeven jaar later zouden zij worden hervat.

#### 1920-1949

In 1920, op de 50ste verjaardag van de stichting, beslisten enkele schaarse getrouwen van vóór de oorlog de activiteiten van de Maatschappij te hervatten. Nieuwe leden werden aangezocht en één jaar later, op 23 juni 1921, nam de vereniging een tweede start. Toen werd een nieuw bestuur samengesteld, waarbij de functie van secretaris-penningmeester definitief werd gesplitst<sup>10</sup>. De contributie van de leden werd op 20 F vastgesteld (na W.0. II, in 1946, op 50 F). Er werd beslist de traditie van de viermaandelijke bijeenkomsten in Leuven voort te zetten. In 1925 werden zij semestrieel, maar over een voor- en namiddag gespreid. Van 1930 af werd één van beide vergaderingen in Brussel gehouden, in de lokalen van de Universitaire Stichting. Sedert 1939 werd alleen nog in Brussel vergaderd. Zo althans was de regel, want afwijkingen waren niet zeldzaam<sup>11</sup>.

Belangrijker dan deze praktische schikkingen waren de verruiming van de studiedomeinen en de opvoering van het ledental. In 1923 werd een afdeling Geschiedenis opgericht, waarnaast de afdeling Taalkunde, later Taal- en Letterkunde, kwam te staan<sup>12</sup>. Meteen werd de Maatschappij officieel omgedoopt tot *Zuidnederlandsche Maatschappij voor Taal- en Letterkunde en Geschiedenis*. In 1927 werd de *numerus clausus* van max. 50 leden opgeheven. De Maatschappij werd opengesteld voor alle Zuidnederlandse filologen en historici, alsook voor jonge afgestudeerden in de filologie of de geschiedenis. De wervingsprocedure kreeg in 1935 haar huidige vorm: kandidaten voor het lidmaatschap werden door minstens twee leden voorgedragen en door de meerderheid van de algemene vergadering aanvaard. Een en ander had tot gevolg dat het ledental aanzienlijk groeide, tot 147 in 1932 en tot 232 in april 1949.

---

<sup>9</sup> Mij zijn twee gedrukte versies van de oude *Grondslagen* bekend: de eerste op een los vouwblad zonder datum, de tweede op de p. 5-7 van de *Handelingen*-aflevering van 1906 (en herdrukt in deel 3 van de *Handelingen*, 1948-1949, p. 4-5). De versies verschillen hierin van elkaar, dat er in de eerste sprake is van “eenen Secretaris en eenen Schatbewaarder” met hun specifieke functies, terwijl in de tweede één “Secretaris-Schatbewaarder” deze functies curnuleert. De eerste schijnt dus de oudste te zijn en te dateren tussen 1881 en 1905 (zie hiervoor voetnoot 6). In beide versies is echter in art. 1 “en der Nederlandsche letterkunde” toegevoegd.

<sup>10</sup> Zie de opmerking in voetnoot 6.

<sup>11</sup> Zo werd tussen 1934 en 1949 in de jaren van de Vlaamse Filologencongressen één van de twee bijeenkomsten gehouden in de stad van het Filologencongres: Leuven in 1934, 1938 en 1947, Gent in 1936, 1940 en 1949. Op 2 september 1936 was de Antwerpse Stadsbibliotheek het verzarnelpunt.

<sup>12</sup> In feite heeft de afdeling Geschiedenis slechts afzonderlijk vergaderd in de jaren 1925-1930 en 1933: zie de bijdrage van C. De Baere (voetnoot 3), p. 8-9.

De halfjaarlijkse bijeenkomsten verliepen meestal als volgt: in de voormiddag waren er de mededelingen voor de secties Geschiedenis en Taal- en Letterkunde, die hetzij afzonderlijk hetzij gezamenlijk vergaderden, in de namiddag had een pleno-zitting plaats, waarop de huishoudelijke zaken werden besproken en nog een voordracht van algemeen culturele aard werd gehouden, door een lid van de Maatschappij of een gastspreker. Niet alleen in deze laatste voordrachten, maar ook in de afdelingsmededelingen ging het meer dan eens over iets anders dan Nederlandse taal- en letterkunde of geschiedenis: Duitse taal, Engelse literatuur, Arabische aardrijkskunde, primitieve godsdiensten stonden ook wel eens op de affiche<sup>13</sup>.

De tweede wereldoorlog betekende een haast volledige *black-out* voor de Maatschappij. Gedurende die vijf jaar werd slechts eenmaal vergaderd, op 7 juni 1942. Maar sedert 1946 kende de vereniging een hernieuwde vitaliteit. Onder meer begonnen de classici zich duidelijk te profileren binnen de Maatschappij. Daarom werd op de vergadering van 25 april 1948, die zeer talrijk werd bijgewoond, geëxperimenteerd met een opdeling in vier secties: Taalkunde, Klassieke Filologie en Geschiedenis, Moderne Filologie en Letterkunde, Algemene Geschiedenis. De formule bleek een succes te zijn: kort daarop zou deze vierdeling binnen de Maatschappij worden geïnstitutionaliseerd.

In de periode 1921-1949 werden in totaal 169 mededelingen en voordrachten gehouden. Maar een eigen periodieke publikatie van de Maatschappij was er nog altijd niet. De leden plaatsten hun teksten in de *Bijdragen tot de geschiedenis* (min of meer fungerend als orgaan van de afdeling Geschiedenis), de *Leuvense bijdragen*, *Wetenschap in Vlaanderen* enz. Soms werden van deze artikelen op kosten van de vereniging overdrukken aangemaakt. Een enkele maal was de Maatschappij mede-uitgeefster van een boekpublicatie van een harer leden. Zoals in de periode vóór W.O. I verleende zij ook tussen de twee wereldoorlogen bij herhaling geldelijke steun aan wetenschappelijke en wetenschapspolitieke initiatieven of culturele manifestaties. Zo werden de toponymische bibliotheek van Leuven, de actie ten gunste van de spelling Marchant, de Vlaamse Toponymische Vereniging, de *Bijdragen tot de geschiedenis*, het Ruusbroecgenootschap, de hulde aan Marie Koenen, de herdenking van Jozef Simons met (meestal bescheiden) subsidies bedacht<sup>14</sup>.

#### 1949-1990

In de aprilvergadering van 1949 werden enkele vérdragende beslissingen genomen. Toen werd voor het eerst een buitenlands lid in de Maatschappij opgenomen, de Nederlandse schrijfster Marie Koenen. Dit werd een gunstig precedent. In de daaropvolgende jaren zou aan enkele tientallen Noordnederlandse vakgenoten en aan filologen in andere landen, tot Noord-Amerika, Zuid-Afrika en Australië toe, het lidmaatschap worden toegekend.

In dezelfde vergadering werd beslist vanaf 1950 de structuur van de Maatschappij een nieuwe vorm te geven en her bestuur aan de nieuwe indeling aan te passen. De in 1948 uitgeprobeerde vier secties werden definitief ingevoerd<sup>15</sup>. Vanaf 1950 “levert” elke sectie om de beurt de algemene voorzitter, die een niet hernieuwbaar mandaat van drie jaar bekleedt, terwijl de voorzitters van de drie overige secties als ondervoorzitters fungeren. Van deze stelregel wordt slechts afgeweken

<sup>13</sup> Zie het overzicht van J. Salsmans (voetnoot 2), p. 33-35.

<sup>14</sup> Zie de bijdrage van C. De Baere (voetnoot 3), p. 11-13.

<sup>15</sup> Gedurende enkele jaren (1962-1967) heeft ook een afdeling Afrikanistiek afzonderlijk vergaderd, maar haar voorzitters maakten geen deel uit van het bestuur.

in gevallen van overmacht. De pas goedgekeurde Statuten benoemen de vier afdelingen als volgt: Literatuurstudie (L), Taalkunde (T), Klassieke Studies (K), Geschiedenis (G).

Vooraf dient echter te worden onderstreept dat sedert 1949 de Maatschappij regelmatig haar eigen *Handelingen*-jaarboek uitgeeft<sup>16</sup>. De publikatie werd mogelijk door de inzet van de vaste secretarissen Cyriel De Baere († 1961) en Gilbert Degroote († 1981) en de na hen *ad hoc* benoemde redactiesecretarissen. Financieel was de zaak leefbaar dank zij de geleidelijk verhoogde contributies van de leden (van 50 F in 1949 tot 500 F in 1986), aangevuld door een relatief bescheiden steun van het Ministerie en enkele financiële instellingen en firma's.

Ondertussen zijn de *Handelingen* in korte tijd uitgroeid tot de belangrijkste realisatie-optermijn van de Maatschappij. De semestriële bijeenkomsten vormen ongetwijfeld een welkom forum voor de directe mededeling van onderzoeksresultaten en nieuwe inzichten, voor discussies en contacten, vooral tussen jongere wetenschappers. Maar in de *Handelingen* beklijven die mededelingen, in de vorm van verzorgde en formeel afgewerkte wetenschappelijke bijdragen. De *Handelingen* zijn geworden tot een jaarboek voor filologie en geschiedenis, van erkend niveau en breed gevarieerde inhoud. Hiervan getuigt o.m. de analytische bibliografie van de eerste 23 jaargangen, die Hilda Van Assche in de "eeuwfeestuitgave" van 1970 in het licht gaf<sup>17</sup>.

Deze en andere initiatieven bevorderden de uitstraling van de Zuidnederlandse. Zij zag haar ledental gestadig stijgen, van 232 in 1949 naar om en bij de 500 in de laatste 20 jaar. De viering van haar 100-jarig bestaan werd dan ook een feest. De Maatschappij, die in 1960 bij haar 90ste verjaardag door Zijne Majesteit officieel tot "Koninklijke" Maatschappij was benoemd, jubileerde in 1970 met een groots opgezette academische zitting onder de hoge bescherming van Koning Boudewijn. De Koninklijke Bibliotheek Albert I, waar de plechtigheid plaats had, organiseerde te harer ere een tentoonstelling van Middelnederlandse handschriften uit Europees en Amerikaans bezit. De wetenschappelijke catalogus van deze tentoonstelling, bewerkt door Jan Deschamps, was een boekdeel van 327 blz. en 74 platen, uitgegeven als deel II van het eeuwfeestjaarboek der *Handelingen*<sup>18</sup>. Ook in 1980 werd door de Maatschappij een apart boek uitgegeven. Toen huldigde zij haar vaste secretaris, die meer dan 30 jaar zijn beste krachten aan de vereniging had gewijd, met een *Liber amicorum*, een bundeling van wetenschappelijke opstellen door collega's uit de vier geledingen aan Gilbert Degroote aangeboden<sup>19</sup>.

In een ver verleden (1874-1882) had de Maatschappij driemaal een eigen "prijs" uitgeschreven (cf. supra). In 1972 werd opnieuw een "Prijs van de Zuidnederlandse", ter waarde van 25.000 F, gesticht, die om de twee jaar een verdienstelijk wetenschappelijk werk wil bekronen, afwisselend in één van de vier domeinen die thans door de Maatschappij worden bestreken. In 1974 werd hij een eerste maal uitgereikt, voor de Taalkunde. In 1990 heeft de negende uitreiking plaats, waarbij volgens de ingestelde beurtrol opnieuw de Taalkunde aan het feest is.

Uit het voorgaande zal wel duidelijk zijn geworden dat de redactie van de *Handelingen* geleidelijk aan een serieuze "klus" is gaan betekenen en dat ook het vinden van subsidies levensbelangrijk is voor de vereniging. Daarom werd het bestuur in 1981 uitgebreid met een

---

<sup>16</sup> Het jaarboek 1948-1949 werd 3 genummerd, als voortzetting van de deeltjes 1 en 2 uit 1906 en 1908. Van deel IV (1950) tot het huidige deel XLIII (1989) is er geen enkele hapering geweest. In 1949 ging het nog om een bescheiden boekje van 40 blz., maar het jaar daarop was de omvang reeds meer dan verdrievoudigd, in de "golden sixties" was hij uitgedijd tot gemiddeld 412 blz., om daarna weer enigszins af te slanken naar gemiddeld 280 blz. over de laatste 10 jaar.

<sup>17</sup> *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij...*, 24 (1970), I, p. 1-172.

<sup>18</sup> *Middelnederlandse handschriften uit Europese en Amerikaanse bibliotheken. Catalogus...* bewerkt door J. Deschamps, (Brussel 1970; tweede herziene druk: Leiden 1972). Deel I van het eeuwfeestjaarboek bracht o.m. uitvoerig verslag van de academische zitting en de analytische bibliografie waarvan daareven sprake.

<sup>19</sup> *Liber amicorum Prof Dr. G. Degroote...* (Brussel, 1980).

“redactiesecretaris” en in 1987 met een “verantwoordelijke voor de public relations”. Sedertdien staat dus een groep van negen aan het roer van onze Maatschappij. Hierbij wil ik nog aanstippen – het kan misschien verbazen – dat geen enkele bestuursfunctie wordt bezoldigd of vergoed, ook niet met “maaltijdcheques”...

Wat de traditionele halfjaarlijkse bijeenkomsten betreft, hebben ook enkele wijzigingen plaatsgegrepen. Tot in 1972 werd de gewoonte aangehouden in de voormiddag de sectievergaderingen te plaatsen en in de namiddag de pleno-vergadering. Sedert 1973 wordt, behoudens uitzonderingen<sup>20</sup>, het geheel in één (lange) voormiddag afgewerkt. Brussel bleef de gewone vergaderplaats, maar in 1989 werd beslist de dure lokalen van de Universitaire Stichting te ruilen voor de kosteloze accommodatie die de Universitaire Faculteiten Sint-Aloysius en de Vrije Universiteit Brussel ons vriendelijk aanboden.

Wie mij tot hiertoe gevolgd heeft, begrijpt dat *sensim sine sensu* een aantal wijzigingen in de structuur, het bestuur en het leven van de Maatschappij zijn binnengedrongen. Zij druisen niet in tegen de geest van de oude Grondslagen, maar stroken niet meer altijd met hun formulering, en dat niet alleen in kwesties van orthografie. Daarom werd in 1960 een grondig herziene versie van de Statuten goedgekeurd<sup>21</sup> en bleek ongeveer 30 jaar later een tweede herziening gewenst. Zij werd door het huidige bestuur met grote zorg voorbereid en door de algemene vergadering van de Maatschappij unaniem aanvaard. Zij moge de aanzet zijn voor een nieuw elan van vitaliteit, in het vooruitzicht van de 125ste verjaardag van de Zuidnederlandse, die in het nabije verschiet ligt. *Hoc est in votis.*

---

<sup>20</sup> De volledige studiedag van 21 oktober 1989, waaraan dit volume van de *Handelingen* grotendeels is gewijd, was een briljante uitzondering.

<sup>21</sup> Zij werd afgedrukt in de *Handelingen van de Koninklijke Zuidnederlandse Maatschappij...*, 14 (1960), p. 3-7.